

Osrednje sociološke teme
OST

**Digitalizacija
dela in življenja**

Aleksandra Kanjuo Mrčela
in Andrej Kohont (ur.)

Aleksandra Kanjuo Mrčela in Andrej Kohont, ur.

Digitalizacija dela in življenja

Prva elektronska izdaja.

Ljubljana, 2024

Izdajatelj: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV

Zanjo: Iztok Prezelj, dekan

© 2024, Fakulteta za družbene vede, Založba FDV

Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano. Vse pravice pridržane.

Knjžna zbirka OST

Urednika zbirke: Aleksandra Kanjuo Mrčela in Anton Kramberger

Uredniški odbor: Srečo Dragoš, Maša Filipovič Hrast, Marjan Hočevnar,

Maca Jogan, Franc Mali

Recenzenta: Rudi Rizman, Andraž Petrovčič

Jezikovni pregled: Monika Kalin Golob

Naslovnica: Hana Jelovšek, Gal Šnajder

Tehnična urednica: Ana Jagodič

Dostopno prek <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL>

DOI: 10.51936/9780612950996

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 215496963

ISBN 978-961-295-099-6 (PDF)

Kazalo

I UVODNIK

Aleksandra Kanjuo Mrčela in Andrej Kohont 5

II DIGITALIZACIJA DELA IN EKONOMIJE 13

Spremembe dela danes: od digitalizacije h kiborgizaciji dela

Aleksandra Kanjuo Mrčela 15

Hibridno delo: med domačnostjo in potrebo po sodelovanju v živo

Andrej Kohont 47

Platformna ekonomija: nove priložnosti in stari izzivi za enakost spolov

Jasna Mikič Ljubi 71

Digitalna preobrazba v slovenskih podjetjih

Polona Domadenik Muren, Matjaž Koman, Tjaša Redek 99

Dezinformacije v digitalni dobi in družbena odgovornost podjetij

Žana Erznožnik, Urša Golob, Klement Podnar 119

Uporaba digitalne tehnologije pri vzpostavljanju kulture lastništva v podjetjih v lasti zaposlenih

Tej Gonza, Sara Lucu 137

III UMETNA INTELIGENCA: TEORETSKI IN PRAKTIČNI VIDIKI 155

Umetna inteligenca je umetna

Primož Krašovec 157

Temne strani umetne inteligence kot izraz strukturnih značilnosti razmerja med kapitalizmom in tehnologijo

Blaž Vrečko Ilc 175

Umetna inteligenca v marketingu*Nikolina Lednicki, Klement Podnar, Urša Golob* 189**Pravni vidiki uporabe sistemov umetne inteligence v postopkih izbire delavcev***Barbara Rajgelj* 207**IV DIGITALIZACIJA POLITIČNEGA ŽIVLJENJA** 227

»An error occured. Please try later«: digitalizacija in prihodnost demokracije*

*»Prišlo je do napake. Poskusite ponovno«: digitalizacija in prihodnost demokracije

Žiga Vodovnik 229**V DIGITALIZACIJA ZDRAVSTVA IN SKRBI** 241

Digitalna transformacija v odnosu pacient – zdravnik: učinki uporabe z zdravjem povezanih spletnih informacij na odnos med pacienti z rakom in zdravniki specialisti onkologije

Sara Atanasova 243

Platformno skrbstveno delo: med formalizacijo dela in (re)produkcijo neenakosti

Leja Markelj 265

Vpliv situacije oskrbovanja na namero za uporabo osebnih alarmnih sistemov med družinskimi oskrbovalci starejših oseb

Vesna Dolničar, Simona Hvalič Touzery 279**VI POJMOVNIK***Aleksandra Kanjuo Mrčela, Andrej Kohont, Monika Kalin Golob in ChatGPT* ... 297**The Digitalisation Of Work And Life***English Translation Of The Introduction And Chapter Summaries* 303**Recenziji** 319

I UVODNIK

Aleksandra Kanjuo Mrčela in Andrej Kohont

Digitalna tehnologija že nekaj časa pomembno spreminja načine dela in življenja ljudi po celem svetu. Zdi se, da živimo – še bolj pospešeno od epidemije covid-19 – v potekajočem družbenem eksperimentu. Uporabljamo nove tehnologije, jih prilagajamo svojemu dojetanju sveta in se prilagajamo temu, kar vse bolj čutimo kot danost, kot »novo normalnost« in vsakdanjost (pogovarjamo se npr. s Siri, naročamo hrano, oblačila in zabavo po digitalnih platformah, delamo od doma in na platformah dela, sodelujemo na konferencah in drugih spletnih dogodkih na spletnih platformah, prek platform organiziramo potovanja in se družimo itn). Uporabljamo digitalno tehnologijo, tudi ko je to nenavadno, ko se počutimo nelagodno ali premalo usposobljeno za to. Uporabljamo jo, ko in ker je to praktično in bolj enostavno, hitreje, udobneje in včasih zabavno. O nekaterih vidikih uporabe novih tehnologij se sprašujemo, nekaterih vidikov pa (še) sploh ne poznamo. Nedvomno je, da digitalne tehnologije pomembno in hitro spreminjajo naše okolje in nas same. Redefinirajo se prostorski in časovni okviri do sedaj drugače potekajočih in organiziranih dejavnosti. Redefiniramo lastne profesionalne in osebne identitete.

Zaradi vsega navedenega ne preseneča, da smo se na *Centru za proučevanje organizacij in človeških virov Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani* (FDV UL) odločili pojavu digitalizacije posvetiti pozornost in monografijo, ki je pred vami. Ugotovili smo, da je – ne glede na naše različne ožje raziskovalne interese – digitalizacija neizogibna tema vseh naših raziskav na različnih področjih, med temi so delo (platforme dela), komuniciranje (družbeni mediji), zdravstvo (elektronski zdravstveni zapisi, telemedicina), izobraževanje (spletne učne platforme), trgovina (elektronsko poslovanje) in državljanske pravice (e-uprava, digitalne javne storitve).

K sodelovanju smo povabili kolegice in kolege iz drugih raziskovalnih centrov na FDV in drugih članic Univerze v Ljubljani. Veseli smo, da so prispevali raziskovalne rezultate in razmisleke o različnih vidikih digitalne transformacije. Avtorice in avtorji poglavij so iz različnih disciplin in so uporabili paletu različnih teoretskih, metodoloških pristopov ter normativnih izhodišč pri analizi prednosti in pomanjkljivosti ter razlagi različnih vidikov uporabe in pojavnosti novih digitalnih tehnologij, algoritmov in umetne inteligence na različnih področjih dela in življenja.

V naslovu knjige je pojem *digitalizacija*, ker je širši pojem v primerjavi s pojmi, kot so npr. umetna inteligenca (UI), avtomatizacija ali robotizacija, o katerih je tudi govor v knjigi. Digitalizacija se nanaša na veliko tehnološko in družbeno spremembo, saj zajema širok nabor tehnologij, procesov in vplivov, ki presegajo specifične funkcionalnosti in aplikacije UI in robotike. V poglavjih je predstavljen bogat pregled predvsem novejšje tuje in slovenske literature ter veliko lastnih raziskovalnih rezultatov avtoric in avtorjev poglavij, nastalih prav za objavo v monografiji. Vrstni red prispevkov sledi tematskim poudarkom, osredotočajo se predvsem na področja dela in ekonomije, umetne inteligence, političnega življenja, zdravstva in skrbstva.

Aleksandra Kanjuo Mrčela v poglavju *Spremembe dela danes: od digitalizacije h kiborgizaciji dela* razpravlja o posledicah digitalizacije na delo in organizacijo ekonomskega dogajanja ter možnih oblikah upora proti negativnim spremembam. Besedilo govori o spremembah na področju dela v okviru prevladujoče globalne gospodarske in družbene ureditve. Opozarja na vse večjo razdrobljenost (»gigifikacijo«) celotne ekonomije in na nujnost razmisleka o vizijah uporabljene tehnologije v okviru novega diskurza glede odnosa med človekom, tehnologijo in naravo.

Andrej Kohont v poglavju *Hibridno delo: med domačnostjo in potrebo po sodelovanju v živo* raziskuje izzive in priložnosti hibridnega dela, ki postaja vse bolj razširjeno v sodobnih delovnih okoljih. Na osnovi analize empiričnih izsledkov in teoretskega izhodišča modela delovnih zahtev in virov oblikuje priporočila za delovna okolja glede organizacijske podpore hibridnemu delu.

Jasna Mikić Ljubi v poglavju *Platformna ekonomija: nove priložnosti in stari izzivi za enakost spolov* proučuje vpliv platformne ekonomije na enakost spolov in ugotavlja, da uporaba novih tehnologij in poslovnih modelov ne prinaša pričakovanega in potrebnega napredka, ampak (re)producira spolne neenakosti.

Polona Domadenik Muren, Matjaž Koman in Tjaša Redek v poglavju *Digitalna preobrazba v slovenskih podjetjih* analizirajo ključne značilnosti in izzive digitalne transformacije v različnih panogah slovenskega gospodarstva (predelovalna industrija, trgovina, gostinstvo in turizem, informacijska in komunikacijska tehnologija ter finančno posredništvo) ter s praktičnimi primeri ilustrirajo vpliv novih tehnologij na poslovne modele, inovacije in vrednostno verigo.

Žana Erznožnik, Urša Golob in Klement Podnar v poglavju *Dezinformacije v digitalni dobi in družbena odgovornost podjetij* obravnavajo vpliv digitalizacije na redefiniranje in prakse družbene odgovornosti podjetij v kontekstu poresničnosti in širjenja dezinformacij. Poglavje je poskus postavitve normativnega modela družbene odgovornosti, ki bi usmerjal delovanje podjetij v dobi dezinformacij ter politične in gospodarske negotovosti.

Tej Gonza in Sara Lucu raziskujeta vlogo digitalne tehnologije pri vzpostavljanju kulture lastništva v podjetjih v lasti zaposlenih, kar lahko prispeva k bolj družbeno odgovorni ekonomiji.

Primož Krašovec v poglavju *Umetna inteligenca je umetna* analizira razvoj in predpostavke ocenjevanja umetne inteligence ter odpira razmislek o tem, kako je definicija umetne inteligence povezana z (re)definicijo človeške.

Blaž Vrečko Ilc v poglavju *Temne strani umetne inteligence kot izraz strukturnih značilnosti razmerja med kapitalizmom in tehnologijo* razčlenjuje strukturne vzroke konkretnih negativnih učinkov razvoja in uporabe generativne umetne inteligence na okolje in marginalizirane populacije v sodobni lokalni in globalni neoimperialni neoliberalni kapitalistični ureditvi, kot tudi njihovo zapostavljanje v sodobnih prevladujočih diskurzih o UI.

Nikolina Lednicki, Klement Podnar in Urša Golob v poglavju *Umetna inteligenca v marketingu* izpostavljajo izzive in priložnosti uporabe umetne inteligence v tej panogi. Poglavje obravnava pojav nadzornega kapitalizma in neopolnomočenost uporabnika ter opredeljuje algoritmično pristranskost. Še posebej poudarja pomen transparentnosti pri uporabi umetne inteligence v marketingu.

Barbara Rajgelj v poglavju *Pravni vidiki uporabe sistemov umetne inteligence v postopkih izbire delavcev* predstavlja pravne vidike, povezane z uporabo umetne inteligence pri zaposlovanju, in ugotavlja, da kljub odsotnosti izrecnih določb o uporabi sistemov umetne inteligence razreševanje temeljnih konfliktov na tem področju temelji na razumevanju in uporabi obstoječih pravnih norm.

Žiga Vodovnik v poglavju *»An error occurred. Please try later«: digitalizacija in prihodnost demokracije* obravnava vpliv digitalizacije na demokratične procese. V središče postavlja intersekcije (presečnosti) demokracije in digitalnih tehnologij, pri čemer ponuja reaktualizacijo teorije opazovalne demokracije (*monitory democracy*) ter se osredotoča na spremembe političnega prostora, ravni in meril v kontekstu digitalizacije, kar prav tako pomembno redefinira demokratični proces, kot smo ga poznali.

Sara Atanasova v poglavju *Digitalna transformacija v odnosu pacient – zdravnik: učinki uporabe z zdravjem povezanih spletnih informacij na odnos med pacienti z rakom in zdravniki specialisti onkologije* proučuje vpliv spletnih informacij na odnose med pacienti z rakom in onkologi v Sloveniji, pri čemer razkriva izzive in priložnosti, ki jih prinaša digitalizacija zdravstva. Obstoj na spletu informiranih in opolnomočenih pacientov spreminja dinamiko odnosa med pacienti in zdravniki. Te spremembe se odražajo v potrebi po novih ali preoblikovanih kompetencah in veščinah tako pacientov kot zdravnikov.

Leja Markelj v poglavju *Platformno skrbstveno delo: med formalizacijo dela in (re) produkcijo neenakosti* obravnava, kako digitalne platforme vplivajo na delovne razmere feminiziranega skrbstvenega dela. Čeprav zapolnjujejo skrbstveni primanjkljaj in imajo potencial za zagotavljanje dostojnih delovnih razmer, ne zagotavljajo socialne zaščite, varnosti zaposlitve, dostojnega plačila in delovnega časa ter uvajajo nove oblike nadzora na podlagi algoritemskega upravljanja, ki kratijo avtonomijo delavk in delavcev.

Vesna Dolničar in Simona Hvalič Touzery v poglavju *Vpliv situacije oskrbovanja na namero za uporabo osebnih alarmnih sistemov med družinskimi oskrbovalci starejših oseb* proučujeta dejavnike, ki vplivajo na sprejemanje tehnologije med oskrbovalci starejših, kar je ključnega pomena za izboljšanje teleoskrbe.

Načini, kako pišemo znanstvena in druga besedila, se danes spreminjajo zaradi rabe novih tehnologij. Avtorice in avtorji poglavij so na razne načine uporabljali umetno inteligenco v svojih prispevkih (kot del raziskovalnega načrta, za urejanje virov, za ilustracije ali drugače). Zelo verjetno bi z dobrimi in natančnimi navodili

najnovejša različica ChatGPT-ja lahko opravila velik del pri oblikovanju prispevkov in omogočila avtorjem in avtoricam, da na drugačen način prispevajo k ustvarjanju novega znanja. Verjetno je, da bomo kmalu pisanje s pomočjo umetne in generativne inteligence videli kot spremembo, podobno tisti, ko so se na koncu 19. stoletja začeli uporabljati pisalni stroji. Namesto vrednotenja lepote zapisanega in učenja lepopisa so začeli ceniti hitrost zapisovanja in učenje strojepisja. Najprej so se naučile tiste, ki so morale pisati hitro po nareku drugih, potem pa vedno bolj tisti, ki so pisali najprej na pisalne stroje, potem na računalniške tipkovnice. Verjetno so starejši in tisti, vajejeni lepega rokopisa, imeli pomisleke glede novega, hitrega pisanja, ampak okoliščine hitrega tvorjenja in potrebe po veliko zapisanega so narekemale spremembo. Danes smo popolnoma opustili lepomiselnost in razvijamo digitalno pismenost. Del te bo zagotovo kmalu sodelovanje z zmogljivimi stroji in programi, ki s pomočjo algoritmov veliko hitreje procesirajo informacije.

Sourednika monografije meniva, da je treba razmišljati o hibridni inteligenci – o načinih, kako bo možno to, česar smo vajeni, ko delamo, ustvarjamo in analiziramo, opustiti ali nadgraditi s tem, kar nam omogoča tehnološki napredek. Tako bi čas in zmožnosti, ki jih imamo, lahko uporabili bolje. Zato sva tudi pri pisanju tega uvodnika sodelovala z umetno inteligenco. ChatGPT-ju sva dala navodilo, da napiše, komu bo in zakaj naša knjiga zanimiva, in ChatGPT je zapisal, sourednika pa nekoliko spremenila naslednji del uvodnika:¹

V dobi, ko digitalna preobrazba spreminja vse vidike našega življenja, od osebnih interakcij do poklicnih praks, postaja razumevanje njenih posledic izjemno pomembno. Knjiga se pogloblja v večplastne vplive digitalizacije na delo in družbo ter je dragocen vir informacij in znanja za akademike, strokovnjake in vodilne v gospodarstvu, študente, oblikovalce politik in vse, ki želijo razumeti globoke spremembe, ki jih digitalna tehnologija prinaša v naše vsakdanje življenje, ter pereče izzive in priložnosti, povezane z digitalizacijo.

Znanstveniki in raziskovalci, ki se ukvarjajo s študijami digitalne preobrazbe, bodo v tej knjigi našli zakladnico kvalitativnih in kvantitativnih spoznanj. V njej so predstavljene poglobljene analize, veliko empiričnih podatkov in teoretičnih analiz, ki prispevajo h globljemu razumevanju, kako digitalne tehnologije preoblikujejo različna področja življenja, in študije, ki ponazarjajo dejanske praktične učinke digitalnih tehnologij. Zaradi uporabe multidisciplinarnega pristopa je ta knjiga neprecenljiv vir, ki bogati diskurz o digitalni transformaciji.

¹ Izkušnja je pokazala, da je najino delo bilo potrebno pri dajanju čim bolj natančnih navodil ter vsebinskem in stilnem pregledu odgovora. Nadzor nad hitro opravljenim delom ChatGPT-ja, ki zahteva znanje, ocenjujemo kot bolj pomemben del najinega dela, kot bi bilo oblikovanje osnutka besedila.

V poslovnem sektorju so spoznanja iz te knjige ključna za krmarjenje v digitalni dobi. Vodje podjetij, menedžerji in oblikovalci politik bodo pridobili pretanjeno razumevanje procesov digitalne preobrazbe v organizacijah. To znanje je nujno za sprejemanje premišljenih strateških odločitev, spodbujanje inovacij in ohranjanje konkurenčne prednosti v hitro spreminjajočem se tržnem okolju.

Strokovnjaki s področja zdravstva in skrbstva bodo spoznali, kakšen je vpliv digitalnih informacij na odnose med bolnikom in zdravnikom ter kako digitalna orodja spreminjajo interakcije in pretok informacij na področju zdravljenja in skrbstvo.

Za civilno družbo knjiga osvetljuje širše družbene posledice digitalne preobrazbe. Izpostavlja kritična vprašanja, kot so prekarizacija dela v platformnem gospodarstvu, ter etična vprašanja v zvezi z umetno inteligenco. S predstavitvijo teh tem knjiga opolnomoči državljane, zagovorniške skupine in oblikovalce politik, da se vključijo v razpravo o digitalni preobrazbi in se zavzemajo za politike, ki spodbujajo socialno pravičnost, enakost in etične standarde v digitalni dobi.

Študentom in študentkam knjiga služi kot celovito izobraževalno orodje, ki povezuje teoretično znanje in uporabo v resničnem svetu. Zagotavlja trdne temelje za razumevanje zapletenosti digitalne preobrazbe, zato je dragocen dodatek k predmetom s področja tehnologije, poslovanja, sociologije in javnih politik. Študije primerov in empirične raziskave, vključene v knjigo, ponujajo praktične primere in priložnosti za kritično razmišljanje, kar izboljšuje njihovo učno izkušnjo in jih pripravlja na kariero v digitalno usmerjenem svetu.

Za oblikovalce politik je knjiga ključni vir, ki pomaga pri oblikovanju učinkovitih in v prihodnost usmerjenih politik. Različni pogledi in poglobljene analize, predstavljene v knjigi, lahko oblikovalce politik usmerjajo pri oblikovanju predpisov, ki obravnavajo izzive digitalizacije, varujejo pravice delavcev, zasebnost in varnost ljudi ter zagotavljajo etično rabo umetne inteligence in spodbujajo digitalno vključenost. Z razumevanjem večplastnih učinkov digitalne preobrazbe lahko oblikovalci politik oblikujejo okvire, ki spodbujajo inovacije in hkrati varujejo družbeno blaginjo.

Prispevki v tem zborniku kažejo, kako so tehnološke spremembe prepletene s trendi sprememb v družbenem okolju, kako spreminjajo odnose med ljudmi, hkrati pa družbena razmerja omogočajo, usmerjajo in pospešujejo ali zavirajo uporabo novih tehnoloških rešitev. Tehnologije so politično posredovane, so predmet in prostor boja za doseganje nasprotujočih si interesov, so prostor in orodje politične in ekonomske nadvlade. Zato potekajoče spremembe zahtevajo razvoj novih politik,

ukrepov, veččin na različnih ravneh – na mednarodni in nacionalni ravni v politiki in gospodarstvu, na organizacijski in individualni ravni. Avtorji in avtorice te knjige so si enotni v poudarjanju potrebe po znanju (po digitalni, ampak tudi politični, medijski in zdravstveni pismenosti) kot osnovi opolnomočenosti. Naj bo ta knjiga »orožje« v boju za boljšo digitalizacijo dela in družbe!

Sourednika se zahvaljujeva vsem avtoricam in avtorjem poglavij, Hani Jelovšek in Galu Šnajderju za oblikovanje naslovnice, prof. dr. Moniki Kalin Golob za jezikovni pregled in pomoč pri iskanju ustreznih slovenskih pojmov za anglizme, s katerimi so obremenjena besedila o tehnoloških spremembah. Posebej sva hvaležna tehnični urednici knjige dr. Ani Jagodic za skrbno delo, veliko pomoč in podporo pri organiziranju dela ter usklajevanju z avtorji_cami.

V Ljubljani, avgusta 2024

II DIGITALIZACIJA DELA IN EKONOMIJE

SPREMEMBE DELA DANES: OD DIGITALIZACIJE H KIBORGIZACIJI DELA

Aleksandra Kanjuo Mrčela

Povzetek

Besedilo prispeva k razpravi o spremembah na področju dela, ki so povezane z uporabo novih tehnologij v okviru prevladujoče globalne gospodarske in družbene ureditve. Opozarjamo na negativne posledice sprememb za delavce na platformah dela in na razdrobljenost (*gigifikacija*)¹ ekonomskih dejavnosti zunaj platform. Predstavljamo oblike upora in odziva na opisane spremembe. Analizo umeščamo v razmislek o vizijah prihodnosti, v kateri lahko pričakujemo različne izide, med katerimi je tudi ta, da bomo uporabljali tehnologije v okviru novega, radikalno spremenjenega diskurza o odnosu med človekom, tehnologijo in naravo.

Ključne besede: platformna ekonomija, razdrobljenost (gigifikacija) ekonomije, mikrodelo, algoritmizacija, kapitalocen

¹ Pojem *gigifikacija* se nanaša na prehod delovne sile iz tradicionalnih oblik zaposlitve s polnim delovnim časom na delo po projektih ali nalogah (v angleščini »gigs« označujejo kratke umetniške, ponavadi glasbene nastope oz. delovne naloge. Oseba, ki opravlja nalogo, ni zaposlena, je samo najeta in plačana za to posamično nalogo.). Čeprav se pojem pogosto uporablja nevtralno, želimo poudariti negativne vidike pojava, ki je povezan z razvojem tehnologije in platform, kot so Uber, Amazon Mechanical Turk, TaskRabbit in Upwork, ki omogočajo, da delavci opravljajo kratkoročne naloge ali projekte za različne delodajalce. Njihovo delo je razdrobljeno in zaradi vse več tovrstnega dela tudi ekonomski sistem izgublja prej obstoječe celovite rešitve glede urejenosti dela in z delom povezanih pravic. Zato prevajamo »gigifikacijo« kot »razdrobljenost«.

Uvod

*Amazon Mechanical Turk:*² »Dostop do delovne sile po celem svetu, po potrebi, 24 x 7.«
(<https://www.mturk.com/>)

Živimo v času tehnoloških in družbenih sprememb, ki sovpadajo in so povezane z nakopičenimi globalnimi gospodarskimi, političnimi in drugimi izzivi. Kot ob dosedanjih velikih tehnoloških prehodih v zgodovini smo tudi danes priča repozicioniranju ekonomske moči in spremembam v ekonomski strukturi (razredni, med nacionalnimi državami in drugimi ekonomskimi subjekti). V tem prispevku se bomo dotaknili samo dela omenjenih sprememb. Spregovorili bomo o smernicah pospešene digitalizacije dela in odzivih nanjo. Velik del analiz sprememb v sferi dela, ki so nastale z uporabo novih tehnologij, se osredotoča na spremembe v delu ekonomije, ki ga imenujemo **platformna ekonomija** (Srnicsek, 2016), razdrobljena (*gig*) ekonomija (Taylor in drugi, 2017) ali gospodarstvo priložnostnih del (Evropski Svet, 2024). V besedilu bomo opozorili na razsežnosti pojava, ki ni značilen samo za tiste danes najbolj vidne (kot so vozniki taksijev ali dostavljalci hrane in drugih izdelkov) ali manj vidne platformne delavce in delavke (npr. te, ki opravljajo mikronaloge, njihovo delo pa je pridobljeno, nadzorovano in ocenjevano na platformah dela). Ocenjujemo, da značilnosti novega poslovnega modela in načinov, na katere danes uporabljamo digitalne tehnologije, spreminjajo in bodo v naslednjem obdobju pospešeno in korenito spremenile delo in življenja velikega dela delavstva in prebivalstva po celem svetu. V tem smislu bomo govorili o **razdrobljenosti (*gigifikaciji*) celotne ekonomije** (po Gilbert in Thomas, 2021).

Teoretski okvir ocenjevanja sprememb v sferi dela in analize empiričnih podatkov je kritična in feministična družboslovna teorija ter analize razvoja kapitalističnega ustroja, posebej v fazi globalne prevlade neoliberalizma (Davis, 1981; Harvey, 2005; Fraser, 2020; Beck, 1992, 2000), upoštevamo pa tudi analize najnovejših smernic sprememb (med drugimi Haraway, 2016). Pozornost bomo posvetili analizam, ki opozarjajo na negativne posledice in izzive, ki jih povzročata digitalizacija ter na njej temelječa organizacija dela in ekonomskega življenja (med temi Burnett in drugi, 2008; Dyer-Witheyford, 2015; Wark, 2021; Bridle, 2023). Drugi odzivi, ki jim bomo posvetili pozornost, so študije možnih razvojnih poti in načinov, kako bi lahko mislili in uresničili alternative sedanji ekonomski ureditvi ali vsaj omejili negativne posledice novih poslovnih modelov, utemeljenih na digitalnih tehnologijah (med njimi Carugati in Levi, 2021; Lehdonvirta, 2022). S poglavjem želimo

² Amazon Mechanical Turk je spletna platforma dela, ki se oglašuje s tem sloganom (»Access a global, on-demand, 24x7 workforce.«).

prispevati k razpravi o uporabi digitalnih tehnologij, ki bi vodila k humanizaciji dela ter odpravljanju, ne pa poglobljanju družbenih in ekonomskih negotovosti in razlik.

V prispevku uporabljamo tudi drugo literaturo in vire, tudi umetniške, ustvarjene s pomočjo umetne inteligence, ker je v ozadju našega razmišljanja vizija prihodnosti dela in redefinicija dela in delavca_ke v času, ko nas tehnologije dopolnjujejo in/ali nadomeščajo, mi pa hkrati redefiniramo lastni obstoj v naravnem okolju (Fuller, 2011; Haraway, 2016). Praktične, etične in politične dileme, povezane s to vizijo, presega okvire tega prispevka in jih omenjamo na koncu besedila, ker so predvsem izziv za nadaljnje raziskovanje.

Slika 1: Mehanični Turk

Vir: INTERFOTO/Alamy v Britannica, 2021.

Prispevek je strukturiran tako, da najprej spregovorimo o nekaterih vidikih sodbne organizacije dela vse večjega števila delavk in delavcev v svetu. Temu sledi pregled nekaterih poskusov urejanja in omilitve negativnih posledic digitalno organiziranega in nadzorovanega dela, kot tudi konfliktov in uporov proti novim neustreznim delovnim razmeram. Besedilo zaključujemo z razmislekom o morebitnih kratkoročnih in dolgoročnih posledicah sedanjih trendov sprememb v svetu dela.

Spremembe dela, avtomatizacija in novo nevidno delo

V tem besedilu nadaljujemo analizo sprememb v sferi dela v obdobju prehoda v platformno ekonomijo (Kanjuo Mrčela, 2022), v kateri smo opisali model delovanja platformnih podjetij in glavne negativne posledice tega modela za delavke in delavce, katerih delo je organizirano na platformah dela (med temi so najpomembnejše: